

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Στην εργασία μας αναζητήσαμε τους ρόλους που αναλαμβάνει και τις λειτουργίες που επιτελεί μέσα στην αφήγηση η λογοτεχνική Θεσσαλονίκη. Στην πορεία της έρευνας καταδείξαμε τους τρόπους και τις τεχνικές με τους οποίους η πόλη αναπλάθεται λογοτεχνικά τόσο από τη γεωγραφική / χωροταξική της τοποθεσία, όσο και από την κοινωνιολογική / ανθρωπολογική της διάσταση και φτάνει πλέον να κινείται στα όρια του μύθου.

Στη λογοτεχνική αναδημιουργία της δομημένης πόλης διαπιστώνεται ότι τους Θεσσαλονικείς πεζογράφους ενδιαφέρει να μεταβιβάσουν στις επόμενες γενιές την εικόνα μιας πόλης, η οποία να διατηρεί πολλά από τα γνώριμα σε αυτούς χαρακτηριστικά της. Ανακαλούν από τη μνήμη τους εικόνες της παιδικής / νεανικής τους ηλικίας και χρησιμοποιώντας διαδρομές, σημεία και ονομασίες της πραγματικής Θεσσαλονίκης συγκροτούν επιλεκτικά μια φαντασική της απεικόνιση. Οι δράσεις των πρωταγωνιστών στο χώρο αναδημιουργούν πολλές πλευρές της πόλης στα κείμενα, στα οποία οι πλατείες, οι δρόμοι, οι συλλογικές δραστηριότητες αποτελούν συχνά οργανικό στοιχείο της πλοκής τους.

Η ανησυχία των πεζογράφων για την αλλαγή της πόλης κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η οποία συνιστά απειλή για το δικό τους ατομικό παρελθόν, αποτυπώνεται κυρίως μέσα από την αντιδιαστολή της ειδυλλιακής παλιάς γειτονιάς με την απρόσωπη μεταπολεμική πολυκατοικία. Οι γειτονιές της Θεσσαλονίκης παρουσιάζονται γεμάτες από σπίτια με αυλές, κήπους, χρώματα και ευωδιές που υπαγορεύουν μια άμεση και ελικρινή ανθρώπινη επικοινωνία. Αντίθετα, οι πανομοιότυπες και προχειροφτιαγμένες πολυκατοικίες που αντικατέστησαν τα παραδοσιακά οικήματα, μειώνουν τον προσωπικό χώρο, αποπροσωποποιούν τις ανθρώπινες σχέσεις, επιδρούν αρνητικά στην επαφή του ατόμου με το φυσικό του περιβάλλον, χειροτερεύουν αισθητικά τη μορφή της πόλης και απειλούν να αλλοιώσουν ακόμα και την ιστορική της φυσιογνωμία. Με εξαίρεση κάποιες αναφορές του Ιωάννου και του Βασιλικού, ορισμένοι ήρω-

ες των οποίων αναγνωρίζουν και τα θετικά στοιχεία των πολυκατοικιών, την εξασφάλιση δηλαδή στέγης και την καλύτερευση των συνθηκών υγιεινής, όλοι οι συγγραφείς στοχεύουν να φορτίσουν συγκινησιακά τον αναγνώστη, παρουσιάζοντας από τη μια τη ζεστασιά του χώρου της γειτονιάς (τότε) και από την άλλη την υποβάθμιση της ζωής στη σύγχρονη πολυκατοικία (τώρα). Μέσα από τις περιγραφές της εξαφάνισης των γραφικών σπιτιών και της ανοικοδόμησης των σύγχρονων πολυκατοικιών η πόλη σκηνοθετεί το χώρο της εξέλιξης της δράσης, ενώ η ζωή στην παλιά Θεσσαλονίκη μυθοποιείται με την παρουσίαση του τρόπου της επικοινωνίας που επέτρεπε ανάμεσα στους κατοίκους της.

Οι πλατείες της πόλης αναλαμβάνουν τη συμπύκνωση του αφηγηματικού χρόνου και τη συγκέντρωση της δράσης. Υποδέχονται τους ήρωες στον αστικό χώρο, φιλοξενούν τις ερωτικές τους περιπέτειες, παρουσιάζουν σπουδαία ιστορικά γεγονότα, κυρίως από την περίοδο της Κατοχής, ενώ ταυτόχρονα αποκαλύπτουν μέρος της ιδεολογίας των πεζογράφων, αλλά και τις προσωπικές τους ιδεοληψίες.

Οι χώροι των θρησκευτικών τελετών συνθέτουν τη μεταφυσική διάσταση στην αναπαράσταση του δομημένου περιβάλλοντος της Θεσσαλονίκης. Τα συναισθήματα και οι σχέσεις των ηρώων με τις βυζαντινές εκκλησίες και τα κοιμητήρια ποικίλουν. Ξεχωρίζουν οι αναφορές των αφηγητών του Πεντζίκη, για τους οποίους οι συγκεκριμένοι χώροι διασώζουν την τέχνη και τον πολιτισμό του Βυζαντίου, άρα και την ορθόδοξη πίστη, και λυτρώνουν τους πιστούς από το φόβο του θανάτου. Για τον Ιωάννου οι βυζαντινές εκκλησίες συνδέουν διαχρονικά το Βυζάντιο και την Ορθοδοξία με το λαϊκό και το προσφυγικό στοιχείο της πόλης, ενώ ταυτόχρονα εξαγνίζουν και απενοχοποιούν την ερωτική ζωή των αφηγητών του.

Σε διαχρονικά σύμβολα της Θεσσαλονίκης αναδεικνύονται τα Κάστρα, σημείο που αφηγείται το σπουδαίο ιστορικό παρελθόν της, αλλά συνδέεται και με το νεότερο αγωνιστικό της πρόσωπο και ο Λευκός Πύργος, η μετωνυμική αναπαράσταση της πόλης.

Η αναπαράσταση του φυσικού χώρου της Θεσσαλονίκης δεν αντιμετωπίζεται από τους αφηγητές των κειμένων ως ένας επίγειος παράδεισος ο οποίος εξασφαλίζει ιδεώδεις συνθήκες διαβίωσης. Ξεχωρίζουν όμως χώροι και κλιματολογικά στοιχεία που παίζουν σημαντικό ρόλο στη δράση των πρωταγωνιστών.

Οι πεζογράφοι συνδέουν την παρουσία της θάλασσας με την ψυχαγωγία, την ηρεμία και την ερωτική διάθεση των ηρώων τους. Με τον τρόπο αυτό συνομιλούν με τον αναγνώστη μέσα από κοινούς τόπους και διατηρούν στενή επαφή / επικοινωνία μαζί του. Η θάλασσα αποτελεί πολύ συχνά, σε όλους τους συγγραφείς, το σκηνικό της δράσης των έργων. Με την επαναληπτική χρήση των εικόνων της μυθοποιούνται συγκεκριμένες περιοχές της Θεσσαλονίκης, οι οποίες αποτυπώνονται με αφηγηματική πληρότητα και συναισθηματική επένδυση. Στις περιπτώσεις που οι πρωταγωνιστές σκέφτονται και αποφασίζουν κοντά στη θάλασσα, διακρίνουμε την προσπάθεια της προβολής των προσωπικών αντιλήψεων, αναγκών και εμμονών των πεζογράφων πάνω στον αφηγητή ή στους ήρωες με τη μορφή παρέμβασης στην εξέλιξη της δράσης.

Το δάσος του Σειῆ-Σου αποτελεί το μυθοποιημένο λογοτεχνικό σκηνικό κειμένων του Ιωάννου. Ο χώρος ερωτικός και παρηγορητικός για τα λαϊκά στρώματα της πόλης, ο οποίος κατά περιόδους γεμίζει από φρίκη και παρανομία, συνιστά το κατάλληλο πεδίο για να κοινοποιήσει ο δημιουργός τις δικές του επιθυμίες και ανάγκες.

Ο αέρας Βαρδάρης, προσωποποιημένος και μυθοποιημένος, αναζωογονεί την πόλη και την "καθαρίζει" από δυσοσμίες και ομίχλες αποκαλύπτοντας την εξαιρετική θέα των γύρω τοπίων. Στα κείμενα του Πεντζίκη και του Ιωάννου, συγγραφέων με στενή σχέση με τη χριστιανική θρησκεία, το φυσικό αυτό σύμβολο ανάγεται σε πνευματικό σε μια προσπάθεια να εξαγιστεί λογοτεχνικά η Θεσσαλονίκη από τις αμαρτίες των κατοίκων της.

Η πόλη προσεγγίζεται αισθητικά από τον αφηγητή του Πεντζίκη μέσω της ομίχλης και παραλληλίζεται με σπουδαίους ζωγραφικούς πίνακες, ενώ στα κείμενα του Ιωάννου μετατρέπεται σε ονειρικό χώρο, ο οποίος συχνά επηρεάζει διττά το χαρακτήρα των κατοίκων της, καθώς τους διακρίνει ταυτόχρονα μια αυξημένη πνευματικότητα, αλλά και μία

εσωστρέφεια. Η βροχή στην πόλη αποκτά στα έργα των πεζογράφων μεταφυσικές διαστάσεις, αποτελεί πηγή των αξιών της χαράς και του έρωτα, ενώ δεν παύει να καταγράφεται ως καθαρά κλιματολογικό φαινόμενο. Εξαιρούνται ως προς αυτό οι ήρωες του Βασιλικού, στους οποίους η ομίχλη και η βροχή προκαλούν δυσφορία και κατάθλιψη, ενώ τα προβλήματα στην κοινωνική και πνευματική τους ζωή συσχετίζονται με τα φυσικά αυτά φαινόμενα.

Στον Μπακόλα η σχέση βροχής – πόλης απογειώνεται. Η βροχή συνιστά ένα ιδιαίτερο σύμβολο, το οποίο επιτελεί ταυτόχρονα πολλές λειτουργίες. Τη σκηνοθετική, όταν τονίζει το σκηνικό χώρο, τη συμβολική, ως αρχέτυπο ερωτικής κάθαρσης, αλλά κυρίως την ιδεολογική, καθώς οι ήρωες στοχάζονται και αποκαλύπτουν μέρος της ιδεολογικής τους ταυτότητας πάντα με τη συνοδεία της βροχής. Η ασαφής διάθεση μονοτονίας και τα συναισθήματα εγκλεισμού και ανελευθερίας που προκαλεί, αξιοποιούνται μοναδικά από το λογοτέχνη, καθώς υπογραμμίζουν ευρηματικά στο χώρο της πόλης, τις δαιδαλώδεις, διφορούμενες και αμφίβολες ανθρώπινες σχέσεις, όπως οι τελευταίες διαμορφώνονται στα περισσότερα σύγχρονα αστικά κέντρα.

Στην κοινωνική σύσταση του πλασματικού κόσμου ο πολυεθνοτικός χαρακτήρας της πόλης αποτυπώνεται στα κείμενα κυρίως μέσα από την παρουσία του εβραϊκού και του προσφυγικού της στοιχείου και απασχολεί τους πεζογράφους περισσότερο από την κοινωνική της διαστρωμάτωση. Έτσι, αναδεικνύονται όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει μια πολυπολιτισμική μεγαλούπολη, όπου λαοί με διαφορετική εθνικότητα και θρήσκευμα αγωνίζονται να ενσωματωθούν και να συνυπάρξουν στην καθημερινότητά της.

Η τραγική κατάληξη του εβραϊκού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης μετουσιώνεται λογοτεχνικά στο σύμβολο του βασανισμένου ανθρώπου που χρειάζεται από το συμπολίτη του ουσιαστική βοήθεια / συμπαράσταση για να σωθεί και όχι την άρνηση / αδιαφορία της ιδιαιτερότητάς του. Οι συγγραφείς αναπαριστούν στα κείμενα τις σχέσεις Χριστιανών και Εβραίων μέσα από τις θρησκευτικές διαφορές, τις προκαταλήψεις, τις φοβίες, αλλά και τη φιλία / ανοχή που αναπτύσσονται μεταξύ τους. Ο

προβληματισμός για τη γενοκτονία αγγίζει τα όρια της απολογίας, ειδικά για τους αφηγητές και τους ήρωες που διατηρούν προσωπικές σχέσεις με τους Εβραίους.

Οι πρόσφυγες εμφανίζονται να αγαπούν ιδιαίτερα τη Θεσσαλονίκη. Αν και αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες στην εγκατάστασή τους σε αυτήν και στη συμβίωση με τους ντόπιους, εντάσσονται σταδιακά στο κοινωνικό της περιβάλλον. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μόνο στα έργα του Μπακόλα αποτυπώνεται μια πορεία ολοκλήρωσης της κοινωνικής και ιδεολογικής συνείδησης του προσφυγικού στοιχείου της πόλης. Στα κείμενα των υπόλοιπων πεζογράφων, αν και οι πρόσφυγες συνιστούν ένα επιβλητικό σε όγκο προλεταριάτο, που βιώνει την περιθωριοποίηση, αγωνιά και παλεύει για την καθημερινότητά του, δε συγκροτεί ωστόσο μια ολοκληρωμένη αγωνιστική παρουσία και δεν παρεμβαίνει δραστικά στο κοινωνικό "γίγνεσθαι".

Η φαντασιακή πόλη συνιστά το σκηνικό του δράματος για τους Εβραίους και ταυτόχρονα το χώρο / καταφύγιο για τους πρόσφυγες, οι οποίοι αισιοδοξούν για μια καινούργια αρχή στη νέα πατρίδα. Η αντίφαση αυτή στην εγγραφή της Θεσσαλονίκης ως *σκηνικού θανάτου* και ως *τόπου λύτρωσης* αποδεικνύει τελικά ότι η πόλη στα κείμενα είναι οι άνθρωποι που την κατοικούν και τη ζωντανεύουν και όχι κάποια στατική και άψυχη πολεοδομική φυσιογνωμία.

Οι ήρωες / αφηγητές των κειμένων παρουσιάζονται συνειδητοποιημένοι ως προς την ιδιαιτερότητα της πεζογραφικής εξέλιξης στη Θεσσαλονίκη και τις προοδευτικές τάσεις που επικράτησαν σε αυτήν από το 1930 και μετά. Έτσι, παρατηρείται η θεματοποίηση της πορείας μιας ιστορικής μητρόπολης προς τη λογοτεχνική πρόοδο και την κοινωνική της εξέλιξη. Η δεδομένη μεγάλη αγάπη των πρωταγωνιστών για την πόλη τους οδηγεί σε μόνιμες συγκρίσεις με το εκάστοτε κέντρο λήψης αποφάσεων και ειδικότερα με την Αθήνα, σε μια προσπάθειά τους να πείσουν για την ιδιαίτερη και ξεχωριστή αξία της Θεσσαλονίκης.

Η ιστορία και τα πολλαπλά πρόσωπα της πόλης αναπαριστώνται από τους Θεσσαλονικείς πεζογράφους στα έργα τους. Η παρουσία της Θεσσαλονίκης στα προϊστορικά χρόνια και στην περίοδο μέχρι τη βυζαντινή

αυτοκρατορία αναφέρεται μονάχα στα κείμενα του Πεντζίκη, ο οποίος στοχεύει συνειδητά στην ανάδειξη των συγκεκριμένων περιόδων της Θεσσαλονίκης που πιστοποιούν τη διαχρονική της σπουδαιότητα. Το γεγονός ότι τις περισσότερες αναφορές τις βρίσκουμε σε κείμενα της συλλογής *Μπέρα Θεσσαλονίκη* αποδεικνύει την πρόθεση του να λειτουργήσουν συγκεντρωμένες σε ένα ενιαίο μυθοποιητικό πλαίσιο για τον αστικό χώρο. Ο Πεντζίκης επιχειρεί να δημιουργήσει ένα συγκεκριμένο μύθο και μια ιδεολογία γύρω από την πόλη. Η δική του λογοτεχνική Θεσσαλονίκη είναι μια ορθόδοξη χριστιανική πόλη με αρχαίες ρίζες και βυζαντινό χαρακτήρα. Τα στοιχεία που υπονομεύουν ή απλά δε συμβαδίζουν με το μύθο αυτό απασχολούν ελάχιστα τους αφηγητές και τους ήρωές του.

Η βυζαντινή πόλη αναφέρεται στα έργα του Πεντζίκη και του Ιωάννου. Και οι δυο θεωρούν τη Θεσσαλονίκη κιβωτό της ορθόδοξης πίστης και του βυζαντινού πολιτισμού στο σήμερα, στοχεύοντας ξεκάθαρα στη μυθοποίησή της. Ο αφηγητής του Πεντζίκη την παρουσιάζει ως "μήλον της έριδος" μέσα από τις αλληπάλληλες καταλήψεις που υπέστη, οι οποίες συνθέτουν το σκηνικό της δράσης και προκαλούν τη συγκίνηση και τη συμπάθεια του αναγνώστη, ενώ δείχνει μεγάλη επιείκεια για εγκληματικές πράξεις που συνέβησαν στο χώρο της κατά την περίοδο αυτή. Για τον Ιωάννου ο βυζαντινός πολιτισμός μαζί με το προσφυγικό και το λαϊκό στοιχείο αποτελούν τις συνιστώσες του μύθου της πόλης γενικότερα στο έργο του. Η μεροληψία που επιδεικνύουν οι δύο συγγραφείς στην κειμενική αναδημιουργία της αστικής / κοινωνικής επανάστασης των Ζηλωτών τον 14ο αιώνα και της εμφύλιας διαμάχης που επακολούθησε, ο τρόπος με τον οποίο τοποθετούνται απέναντι στο ιστορικό γεγονός, καθώς και τα στοιχεία που επιλέγουν να τονίσουν από τη βυζαντινή εποχή γενικότερα αποκαλύπτουν το συντηρητικό τους χαρακτήρα. Αντίθετα, ο Μπακόλας εντάσσει στη μυθοπλασία της *Μεγάλης Πλατείας* το πλέγμα των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών στοιχείων της περιόδου των Ζηλωτών και αναπλάθει το αγωνιστικό πρόσωπο μιας πόλης σε αναβρασμό. Χωρίς εξαντλητικές και κουραστικές περιγραφές των ιστορικών γεγονότων της επανάστασής τους, δημιουργεί ένα πολύ ενδιαφέρον πεδίο σύγκρισης ανάμεσα σε αυτήν και στην περίοδο του εμφυλίου πολέμου

1946-1949. Έστω και με πολύ λιγότερες αναφορές ο Αλαβέρας, όπως και ο Μπακόλας, αναδεικνύει μία πόλη – πεδίο σημαντικών αλλαγών, η οποία απέχει πολύ από την ήρεμη, πνευματική και μυστικιστική ορθόδοξη Θεσσαλονίκη του Πεντζίκη και του Ιωάννου.

Ολοκληρωμένη παρουσία της πόλης στα χρόνια της τουρκοκρατίας δε συναντούμε σε κανέναν συγγραφέα. Ακόμα και οι ενδεικτικές όμως αναφορές στα γεγονότα των τελευταίων χρόνων της οθωμανικής κατοχής αναδεικνύουν τη Θεσσαλονίκη σ' ένα πολύ σημαντικό αστικό κέντρο, το δεύτερο των Βαλκανίων μετά την Κωνσταντινούπολη, όπου βρίσκουν πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης ριζοσπαστικά κινήματα, όπως των Νεότουρκων, ενώ ο χώρος της αποτελεί ουσιαστικά τη βάση του ελληνικού κράτους στο Μακεδονικό Αγώνα και τους Βαλκανικούς πολέμους, στοιχεία που την καθιστούν θέατρο των διεθνών εξελίξεων.

Στις αρχές του 20ου αιώνα και μέχρι τα χρόνια της Κατοχής η Θεσσαλονίκη αναπλάθεται ως η μεγάλη πόλη που μπορεί να αφηγηθεί μέσα από την ιστορία της γεγονότα παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Ο Μπακόλας, ο Ιωάννου και ο Πεντζίκης αναφέρονται στο πέρασμα της πολυεθντικής Θεσσαλονίκης από τη φάση του κοσμοπολιτισμού στη φάση της μικροαστικής νεοελληνικής πόλης. Από έδρα του συμμαχικού αρχηγείου της Αντάντ στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο μετατρέπεται σταδιακά σε μια πόλη η οποία απλά παρακολουθεί και συμβαδίζει με τις εξελίξεις του ελληνικού κράτους, χωρίς πλέον να τις συνδιαμορφώνει.

Στην αναδημιουργία της περιόδου της Κατοχής η Θεσσαλονίκη είναι η απόλυτη πρωταγωνίστρια, επιτρέποντάς μας να κάνουμε λόγο για μια ολοκληρωμένη παρουσία του αστικού της χώρου. Η πόλη αφηγείται την ιστορία της Κατοχής, ενώ τα γεγονότα που περιγράφονται – οργανικά στοιχεία της πλοκής των έργων – της προσφέρουν τη δυνατότητα να αναλάβει και σκηνοθετικό ρόλο. Η τρομοκρατία και ο φόβος είναι τα συναισθήματα που κυριαρχούν. Οι θύτες και τα θύματα των κοινωνικοπολιτικών γεγονότων των χρόνων αυτών και των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών ζωντανεύουν στα κείμενα. Μέσα από την εβραϊκή γενοκτονία και φυσικά την ίδια τη γερμανική κατοχή η Θεσσαλονίκη ασκεί και μια ιδιότυπη μορφή ιδεολογικού ελέγχου σε καταστάσεις ανθρώπινης βίας και εγκληματικότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα έργα του

Βασιλικού και του Αλαβέρα οι αναφορές στην ιστορία της πόλης αφορούν κυρίως την περίοδο της Κατοχής, ενώ σε μια ομαδοποιημένη ανάλυση των πεζογραφημάτων του Ιωάννου που αναφέρονται στην ίδια περίοδο διαπιστώνουμε ότι χώροι / σημεία της πόλης σημαίνουν πολλαπλά στα κείμενα και υποκαθιστούν το ένα το άλλο με σχέσεις αναλογίας και αντίθεσης στις αλληπάλλινες εγγραφές των ίδιων ιστορικών γεγονότων. Η πλατεία Δικαστηρίων ("*Στα Καμένα*" / *Για ένα φιλότιμο*), το λιμάνι ("*Λιμενικά λουτρά*" / *Η Σαρκοφάγος*), το δάσος του Σεϊχ-Σου ("*Τα σκυλιά του Σεϊχ-Σου*" / *Η μόνη κληρονομιά*), η πλατεία του Βαρδάρη ("*Η πλατεία του Αγίου Βαρδαρίου*" / *Το δικό μας αίμα*), εναλλάσσονται στην αφήγηση ως χώροι που φιλοξενούν άλλοτε τον έρωτα και τη ζωή και άλλοτε τον πανικό και το θάνατο, πάντοτε όμως ως "σημεία" στα οποία σκιαγραφείται η ιστορική διαδρομή της Θεσσαλονίκης. Εκείνο που καταδεικνύεται σε όλους τους συγγραφείς είναι ότι, αν και κάθε είδους υλική ζημιά που υπέστη η πόλη αποκαταστάθηκε, τα ψυχολογικά τραύματα των αφηγητών, των ηρώων, των συγγραφέων, αλλά και κατ' επέκταση όλων των κατοίκων της Θεσσαλονίκης που τα βίωσαν, παρέμειναν αθεράπευτα και βασανιστικά.

Στα χρόνια του εμφυλίου πολέμου και πολύ περισσότερο στη μετεμφυλιακή περίοδο η Θεσσαλονίκη παρουσιάζεται ως η πόλη των κοινωνικών αγώνων, στους οποίους άλλωστε έχει παράδοση. Στη *Μεγάλη Πλατεία*, την *Καταπάτηση* του Μπακόλα και το *Z* του Βασιλικού όλα αρχίζουν και τελειώνουν στη Θεσσαλονίκη αυτής της εποχής. Η παραπληροφόρηση και η τρομοκρατία που ασκεί το κράτος της καταστολής, η πόλωση και οι τεταμένες σχέσεις ανάμεσα στους κατοίκους της πόλης, η ανεξέλεγκτη δράση του παρακράτους που "συγκυβερνά" ολόκληρη τη χώρα με τις κορυφώσεις των ενεργειών του να διαδραματίζονται στη Θεσσαλονίκη, καθιστούν πολλές φορές την πόλη παγίδα για τους δημοκράτες κατοίκους της.

Η πόλη ως λογοτεχνικός μύθος δημιουργείται σε διαφορετικά πεζογραφικά είδη στα έργα των Θεσσαλονικέων πεζογράφων. Ως μία σύγχρονη μητρόπολη η Θεσσαλονίκη προσφέρει τη δυνατότητα στους συγγραφείς να χρησιμοποιήσουν για τη μυθοποίησή της τεχνικές όπως αυ-

τές της προσωποποίησης και της συμβολικής διαδικασίας, αλλά και να αναδείξουν τη μυθοποιημένη της όψη με τρόπο εκλεκτικό και αποσπασματικό μέσα από τις επαναλαμβανόμενες περιγραφές χώρων και γεγονότων ή μέσα από τις περιπέτειες / δράσεις των ηρώων. Οι πεζογράφοι επιμένουν κυρίως στη λογοτεχνική αναδημιουργία συγκεκριμένων περιοχών του δομημένου περιβάλλοντος της πόλης (κέντρο, ανατολικές συνοικίες, Κάστρα), στην πολυεθνική συγκρότηση και την πολυπολιτισμική της ταυτότητα, στην απόδοση της καθημερινής ζωής – ειδικά την περίοδο της Κατοχής – και στο ιδιαίτερο φυσικό της κλίμα. Τα παραπάνω στοιχεία αποκαλύπτουν με τη συνεχή επανάληψή τους τη δομή του μύθου της Θεσσαλονίκης στον κάθε πεζογράφο, αποδεικνύοντας ταυτόχρονα ότι το μυθιστόρημα δεν είναι το λογοτεχνικό είδος το οποίο προωθεί και επιβάλλει δραστικότερα το μύθο της πόλης, όπως θα μπορούσε να υποθέσει κανείς. Κείμενα με μικρή έκταση και έντονη συγκινησιακή φόρτιση, όπως αυτά του Ιωάννου, επιτελούν αρτιότερα τη λειτουργία αυτή.

Οι συγγραφείς δημιουργούν συνειδητά μια προσωπική μυθική εικόνα της πόλης. Ο Πεντζίκης τονίζει το διαχρονικό μεγαλείο της χριστιανικής και βυζαντινής Θεσσαλονίκης, την οποία προσωποποιεί αποδίδοντάς της ταυτόχρονα και μεταφυσικές ιδιότητες. Ο Ιωάννου αναπαριστά κυρίως την κατοχική και μετακατοχική σύγχρονη πόλη μέσα από διαρκείς περιγραφές χώρων και ιστορικών γεγονότων, ενώ, όπως είδαμε και παραπάνω, το προσφυγικό και το λαϊκό στοιχείο συνυφαίνονται αρμονικά με μια ισχυρή βυζαντινή παράδοση σε μια φορτισμένη ερωτικά ατμόσφαιρα. Το Βασιλικό ενδιαφέρουν οι αφόρτες συνθήκες της καθημερινής πραγματικότητας που επικρατούσε στην πόλη στις δεκαετίες του '50 και του '60, λόγω της δεδομένης πολιτικής κατάστασης, τις οποίες αποτυπώνει με τη χρήση αλληπάλληλων συμβόλων και συμβολισμών. Οι δράσεις των ηρώων του Αλαβέρα στο κέντρο της πόλης και του Μπακόλα, κυρίως στις ανατολικές συνοικίες, αποτυπώνουν πολύπλευρα τη ζωή στη Θεσσαλονίκη στα χρόνια από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ως τις αρχές της δεκαετίας του '70. Σε όλους πάντως τους πεζογράφους η μυθολογία συνιστά ένα ισχυρό αντίδοτο στην έκπτωση των αξιών στη σημερινή μεγαλούπολη, καθώς και στις "ενοχλητικές" αλλαγές της πα-

ραδοσιακής της ταυτότητας. Τελικά, μέσα στο πέρασμα του χρόνου αναδεικνύονται στα κείμενα χώροι ποιητικοί / λογοτεχνικοί, οι οποίοι επαναλαμβάνονται ως leitmotif στο πεζογραφικό σύμπαν των συγγραφέων. Συχνά η φανταστική πόλη που ανασυντίθεται με το λόγο εξιδανικεύεται, με αποτέλεσμα να είναι καλύτερη απ' ό,τι υπήρξε η πραγματική Θεσσαλονίκη.

Οπωσδήποτε σε άλλες εργασίες μένουν να διερευνηθούν ακόμα πολλά θέματα που αφορούν τη λογοτεχνική αποτύπωση της Θεσσαλονίκης και γενικότερα την παρουσία της πόλης στα κείμενα. Η μελέτη πεζογραφικών έργων στα οποία διαφορετικές πόλεις αναδεικνύονται πρωταγωνίστριες θα μας επέτρεπε να διαπιστώσουμε αν ο τρόπος με τον οποίο αναδημιουργείται λογοτεχνικά η Θεσσαλονίκη αφορά αποκλειστικά τη συγκεκριμένη πόλη ή γενικότερα την κάθε σημαντική πόλη στη μεταπολεμική κυρίως πεζογραφία.

Πολύ μεγάλο ενδιαφέρον θα είχε ακόμα και η αναζήτηση του ρόλου και των λειτουργιών που αναλαμβάνει να επιτελέσει η Θεσσαλονίκη στα έργα των νεότερων Θεσσαλονικέων πεζογράφων (Καλούτσας, Βογιατζόγλου, Σκαμπαρδώνης, Σφυρίδης, Κοσματόπουλος, Πάνου, Δημητριάδης, Δεληγιώργη, Σουρούνης, Ξεξάκης, Κάτος, Κουτσούκος, Χατζηβασίλειου κ.ά.). Αν δηλαδή συνεχίζει να νοηματοδοτεί την αφήγηση και να αποτελεί οργανικό στοιχείο πολλών έργων τους ή αν απλά συνιστά το σκηνικό ορισμένων περιγραφών τους.

Οι μελέτες σχετικά με τη *λογοτεχνία της πόλης* και τις *λογοτεχνικές πόλεις* δε παύουν να είναι ιδιαίτερα σημαντικές, γιατί η πόλη, ανεξάρτητα αν αυτό αποδειχτεί το καλύτερο ή όχι, είναι το μέλλον μας.¹

1. Richard Lehan, *The City in Literature. An Intellectual and Cultural History*, University of California Press, Berkeley / Los Angeles / London 1998, σ. 292.